

У структурі мікрофітобентосу представники резидентної альгофлори відігравали важливу роль у формуванні кількісних показників розвитку мікрофітобентосу. У літоральній зоні частка бентонтів складала 20,1-95,4 % чисельності та 41,7-89,5 % біомаси (у середньому 69,7 % та 67,1 %). У глибоководній зоні їх частка у чисельності мікрофітобентосу коливалась у межах 81,6-90,5 % чисельності та 60,0-67,1 % біомаси (у середньому 86,1 % та 63,6 %), що суттєво вище, ніж у літній період.

Проведені дослідження дозволили встановити особливості кількісного розвитку та сезонної динаміки мікрофітобентосу як у літоральній, так і глибоководній зонах оз. Опечень II. Визначено, що кількісні показники розвитку мікрофітобентосу формуються представниками відділів *Bacillariophyta*, *Chlorophyta*, *Cyanoprokaryota*, *Euglenophyta*, *Dinophyta*, *Chrysophyta* та *Charophyta*. Найвагомішу роль відіграють представники відділів *Bacillariophyta*, *Chlorophyta*, *Cyanoprokaryota*. Максимальні показники розвитку мікрофітобентосу зафіксовані у літоральній зоні влітку.

У структурі мікрофітобентосу частка автохтонних компонентів у величинах кількісних показників мікрофітобентосу особливо вагома у весняний та осінній періоди. У літній період при інтенсивній вегетації у товщі води фітопланктону відмічається суттєве зростання ролі планктонів у формуванні чисельності та біомаси мікрофітобентосу.

Література

1. Методи гідроекологічних досліджень поверхневих вод // [Арсан О.М., Давидов О.А., Дьяченко Т.М. та ін.]; за ред. В.Д. Романенка. – НАН України, Ін-т гідробіології. – К.: ЛОГОС, 2006. – 408 с.
2. Оксуюк О.П., Давыдов О.А. Оценка экологического состояния водных объектов по микрофитобентосу. – Киев: Институт гидробиологии НАНУ, 2006. – 32 с.
3. Оксуюк О.П., Давыдов О.А. Санитарная гидробиология в современный период. Основные положения, методология, задачи // Гидробиол. журн. – 2012. – Т. 48, № 6. – С. 50 – 65.

УДК 556.56(477.51)

ЗАМГЛАЙСЬКИЙ БОЛОТНИЙ КОМПЛЕКС ЯК ОСЕРЕДОК ЗБЕРЕЖЕННЯ ГІДРОФІЛЬНОГО ФІТОРІЗНОМАНІТТЯ ЛІВОБЕРЕЖНОГО ПОЛІССЯ

Ю.О. Карпенко¹, С.О. Потоцька²

Національний університет «Чернігівський колегіум» Т.Г. Шевченка, вул. Гетьмана
Полуботка, 53, 14000, м. Чернігів, Україна

Роботу виконано в рамках проекту «Кліматично-мистецькі лабораторії» під назвою «ZONG» за підтримки програми Culture Bridges та є колаборацією Ekoltava (Полтава), NGO ІТТА (Чернівці) та мисткині і культурної географіні Iryna Zamurueva.

Замглайський болотний комплекс за розмірами і збереженістю гідрофільного біорізноманіття є одним з найбільших в Європі. На даній території створено ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Замглай» – найбільше болото на різних стадіях розвитку. Він знаходиться у Ріпкинському районі Чернігівської області між смт. Замглай та с. Ловинь. Природоохоронний статус «Замглаю» було надано згідно Указу Президента України № 1207/2000 від 04.11.2000 року. Болотний масив «Замглай» та прилеглі до нього території – це широка заболочена долина, яка тягнеться смугою майже на 70 км північніше Чернігова, з'єднуючи сучасні долини Дніпра і Десни. Це комплекс заболочених знижень, підвищень, різного рівня, які зайняті луками та лісами, а також піщаних гряд, який відіграє важливу роль у пом'якшенні наслідків парникових газів і відповідних змін клімату та є найбільш ефективним накопичувачем і осаджувачем вуглецю. Ця територія функціонує як "своєрідна губка", абсорбуючи та накопичуючи

надлишки опадів і являє собою частину одного із найбільших та своєрідних на Лівобережному Поліссі регіонів – Замглайського болотного масиву в прадолині Дніпра.

Біотопічно, ландшафтної і ценотично лісо-болотно-водний Замглайський комплекс є досить різноманітним, але в цілому на ньому переважають болотна, лучна та прибережно-водна рослинність, з рядом як типових для Полісся, так і рідкісних видів флори та фауни [1, 3].

Своєрідність цієї території як багатокomпонентної з точки зору екологічної та природоохоронної цінності дозволяє нам її розглядати як цілісний територіальний масив, що потребує охорони та обмеження антропогенних впливів та моніторингу змін в його межах. Незважаючи на значний антропогенний вплив в східній частині території досліджень в минулому, завдяки специфіці ландшафтно-ї структури, центральна та більш західна частина набувають природного стану і характеризуються своєрідними природними комплексами, які зберігають притаманне цій долині ценотичне та флористичне різноманіття.

В минулому територія була місцем торфовидобутку (з 1960 р. працював Замглайський торфобрикетний завод), який значно змінив ландшафти і гідрологічний режим навколишньої території. Після припинення видобутку торфу, значні за площею торф'яні кар'єри, які займають значну частину заказника, перебувають в стадії ренатуралізації та є притулком багаточисельних представників водно-болотного фауністичного комплексу. Ці території мають важливе водоохоронне, гідроакумулююче та середовищестабілізуюче значення для регіону в цілому.

Найбільш поширеною та різноманітною за ценотичним складом є болотна рослинність. Деякі відомості про болота Замглайського болотного масиву та прилеглих до нього територій знаходимо в роботах Ф.Я. Левіної (1957) і Д.К. Зерова (1938) [1, 3]. Серед боліт переважають евтрофні відкриті і основні болота, значні площі займають чагарникові болота, зустрічаються фрагменти високотравних боліт з очеретом та разом, відмічені тут також лісові болота.

В північно-західній частині заказника зустрічаються еумезотрофні ділянки, болото починає вступати в мезотрофну стадію. Найбільш поширені болота з переважанням *Carex elata* All., які займають найбільш обводнені ділянки. Місцями співдомінантом виступає *Glyceria maxima* (C.Hartm) Hartm та *Carex appropinquata* Schum. Флористичне ядро цих ділянок утворюють типові болотні види – *Lysimachia vulgaris* L., *Lythrum salicaria* L., *Comarum palustre* L., *Equisetum fluviatile* L., зрідка відмічений *Ranunculus lingua* L. та інші [3].

Характерними та досить поширеними на території Замглайської западини є угруповання *Carex junsella* (Fries) Th.Fries, які знаходяться на південно-західній межі поширення. Місцезнаходження в Україні цих рідкісних угруповань в найбільшій мірі пов'язані з прадолиною Дніпра. На едифікаторну роль домінанта цих боліт осоки ситничковидної на Замглайському масиві вказувала ще Ф.Я. Левіна (1937). Співдомінантами в цих угрупованнях виступає місцями *Comarum palustre*, *Carex vesicaria* L. та *Eriophorum polystachyon* L. У комплексі з основними угрупованнями зустрічаються осоково-гіпнові покриття гіпнових мохів, в яких досягає 50–60%.

Поширені на цій території чагарникові болота характеризуються переважанням *Salix cinerea* L. з домінантою інших *S. rosmarinifolia* L., *S. myrsinifolia* Salisb, а в центральній та південно-західній її частині *Salix starneana* Willd, занесеної до Червоної книги України [4]. В трав'яному покриві цих ценозів в залежності від обводненості переважає *Carex elata*, *C. acuta*, місцями *Filipendula denudata* (J. et C. Presl.) Frilsch, поодинокі відмічений *Phragmites australis* (Cav) Trin. ex Steud. Серед чагарникових боліт особливу наукову цінність мають угруповання з переважанням *Betula humilis* Scharank з *Molinia caerulea* (L.) Moench трав'яному покриві. Найбільш поширені ці угруповання в центральній частині «Замглаю» – *Betula humilis*, внаслідок дії меліорації попередніх років, має тенденцію до поширення.

Лісові болота представлені чорновільшнями та угрупованням з переважанням *Betula pubescens* Ehrh. Суходільні замглайські чорновільшляки на відміну від класичних притерасних, характеризуються меншою обводненістю, меншою комплексністю та мозаїчністю рослинного покриву. Це переважно чорновільшники кропивові та осокові [2]. В них зберігається флористичне ядро, притаманне саме цим ценозам – *Solanum dulcamara* L., *Carex elongata* L. та інші. Березняки поширені на цих територіях більше, вони розташовуються в центральній частині і відмічаються досить густим деревостаном. Характерною особливістю їх є значна участь в ярусі підліску реліктового червонокнижного виду – *Betula humilis*, який виступає місцями домінантом чагарникового ярусу. В трав'яному покриві цих угруповань переважає *Molinia caerulea*.

Значні площі в рослинному покриві займає лучна рослинність. Серед лук переважають торф'янисті луки із домінуванням *Deschampsia caespitosa* (L.) Beauv. В ценозах торф'янистих лук в найбільшій мірі зберігають виявлені популяції *Dactylorhiza incarnata* (L.) Soo, який є найбільш поширеним, зрідка відмічені *D. maculata* (L.) Soo та *D. Fuclisii* (L.) Soo, відмічаються рідкісні лікарські рослини як *Gentiana pneumonanthe* L., *Polemonium caeruleum* L., великі популяції по краю цих ценозів утворює *Valeriana exsultata* Mikan.

Невеликими фрагментами по краю торф'янистих лук розміщуються угруповання дрібних *Carex* (*C. nigra* (L.) Reinhard, *C. panicea* L.), із співдомінуванням *Agrostis stolonitera* L., в цих ценозах відмічені *Parnassia palustris* L. – охороняється в Чернігівській області [3].

Найвищий рівень в екологічному спектрі лук займають справжні луки, які невеликими ділянками зустрічаються в комплексі з торф'янистими луками (рис. 1.5.). Плоскати видовжені підвищення займають угруповання, в яких домінують типові домінанти справжніх лук – *Festuca pratensis* Huds, *Alopecurus arundinaceus* Poir.

Отже, в перспективі на цій території, яку можна розглядати як осередок цінного лісо-болотно-водного фіторізноманіття лісової зони, специфічності та натурності ландшафтів, може бути створений біосферний резерват. Вона може виступати як зв'язуючи деснянські ключові території різного рівня і сполучні території з виходом на басейн верхнього Дніпра та на інші збережені природні території Республіки Білорусь.

В межах територій Замглайського болотного комплексу сформувалася система традиційного природокористування та відповідна історико-культурна цінність як місцевість старообрядницьких традицій, відповідних історичних подій, що відбувалися в межах Олександрівської, Клубівської, Звеничівської, Довгівської, Терехівської, Малинівської, Березанської громад. Про це свідчить ряд городищ різного часу, від епохи бронзи, раннього заліза, часів Київської Русі до Середньовіччя. Вважається, що ця територія є одним з відгалужень водного шляху «Дніпро-Десна» проходило по річці Замглай.

Література

1. Андрієнко Т. Л. Рідкісні види судинних рослин Українського Полісся / Т.Л. Андрієнко // Укр. ботан. журн. – 2008. – Т. 65, № 5. – С. 666–673.
2. Мулярчук С. О. Рослинність Чернігівщини / С.О. Мулярчук. – Київ : Вища школа, 1970. – 212 с.
3. Фіторізноманіття Українського Полісся та його охорона / [під заг. ред. Т.Л.Андрієнко] / Т.Л. Андрієнко, В.А. Онищенко, О.І. Прядко та ін. – К.: Фітосоціоцентр, 2006. – 316 с.
4. Червона книга України. Рослинний світ / [під заг. ред. Я.П. Дідуха]. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 900 с.